

מסכת ברכות

חוזר ושונה

דרכי חזרה ולימוד של המשנה

בעריכת זאב לבנוני

אתר דעת

תשע"ט

מסכת ברכות

נושאים עיקריים במסכת:

דיני ק"ש וברכותיה.	<u>פרקים א-ג:</u>
תפילת שמונה עשרה. תפילה בכניסה וביציאה מבית המדרש, דין חיוב תפילת מוסף.	<u>פרק ד:</u>
המשך דיני תפילת שמונה עשרה, דיני ברכת כהנים.	<u>פרק ה:</u>
דיני ברכות למאכלים שונים. דיני קרימה בברכות. הוצאת אחרים ידי חובה בברכה.	<u>פרק ו:</u>
דיני זימון.	<u>פרק ז:</u>
דיני קידוש, דיני נטילת ידיים לפני הסעודה ולאחריה, דיני הבדלה, דיני ברכת המזון.	<u>פרק ח:</u>
ברכות הראייה, ברכות על בשורות טובות או על שמועות רעות.	<u>פרק ט:</u>

מסכת ברכות

פרק א

הנושאים העקריים בפרק: דיני ק"ש וברכותיה.

מושגים:

אשמורת:

הלילה נחלק ל- 3 חלקים. השליש הראשון נקרא אשמורת ראשונה. השליש השני אשמורת שניה. השליש השלישי, אשמורת שלישית.

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן: כהן שנוטמא אינו יכול לאכול בתרומה עד שיטבול ויעריב שמשו, דהיינו עד צאת הכוכבים. משנה א נוקמת בביטוי "משעה שהכהנים נכנסים שאכול בתרומתן" ולא אומרת "בצאת הכוכבים", ללמד אותנו דין נוסף, שהכהנים יכולים לאכול תרומה לאחר הערב שמש אפילו אם הם עדיין חייבים בקרבן כפרה.

משנה א: זמן קריאת שמע בערב

מאימתי קורין את שמע בערבית?

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, עד סוף האשמורת הראשונה; דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים: עד הצות.

רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר.

מעשה שבאו בניו מבית המעשה,

אמרו לו: "לא קרית את שמע".

אמר להם: "אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות".

ולא זו בלבד, אלא כל מה שאמרו חכמים: "עד הצות", מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

וכל הנאכלין ליום אחד, מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

אם כן, למה אמרו חכמים: "עד הצות"? כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

1 ר' אליעזר: משעה שהכהנים יכולים אכול תרומה (ראה מושגים), עד סוף האשמורת הראשונה.

1.1 חכמים: עד הצות הלילה.

2 רבן גמליאל: עד שיעלה עמוד השחר.

3 סיפור מעשה לגבי בניו של רבן גמליאל שחזרו אחר הצות ממשטה:

3.1 אמרו לו: עדיין לא קראנו ק"ש.

3.2 אמר להם רבן גמליאל:

3.2.1 אם לא עלה עמוד השחר אתם חייבים לקרוא ק"ש.

3.2.2 ובכל המקרים שאמרו חכמים עד הצות הלילה, המצווה היא עד שיעלה עמוד השחר.

כותרת נוספת: דוגמאות לדברים שיש לעשותם עד הצות, ואם לא עשו, מצוותם עד עלות השחר

מסכת ברכות

- 1 קורבנות שדמם נזרק ביום, מצוה להקטיר את החלבים ואת האיברים שלהם על המזבה באותו יום ובלילה שלאחריו, עד שיעלה עמוד השחר.
- 2 קורבנות שנאכלים ביום שחיטתם ובלילה שלאחריו, מצווה לאוכלם, עד שיעלה עמוד השחר.
- 3 למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

משנה ב: זמן קריאת שמע בשחרית

מאימתי קורין את שמע בשחרית?

משניפיר בין תכלת ללבן.

רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי.

וגומר עד הנץ החמה.

רבי יהושע אומר:

עד שלש שעות, שכן דרך בני מלכים לעמד בשלש שעות.

הקורא מקאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה.

1 תחילת הזמן בבוקר:

- 1.1 תנא קמא: כשמבחינים בין תכלת ללבן, (שהם צבעי החוטים שבציצית).
- 1.2 ר' אליעזר: כשמבחינים בין תכלת לכרתי, (שני גוונים בטבע. מאוחר יותר מאשר בין תכלת ללבן).
- 2 סיום הזמן בבוקר:
- 2.1 תנא קמא: עד הנץ החמה.
- 2.2 ר' יהושע: עד שלוש שעות (זמניות) של היום.
- 2.2.1 שדרך בני מלאכים לקום בשלוש שעות זמניות.
- 2.2.2 קרא לאחר 3 שעות, יש לו שכר כאדם שקורא בתורה.

משנה ג: באיזה צורה יש לקרוא קריאת שמע

בית שמאי אומרים: בערב כל אדם ישו ויקרא, ובבקר יעמוד, שניאמר (דברים ו, ז): "ויבשכבך ויבוקר".

ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרךכו, שניאמר (שם): "ויבליכתך בדרך". אם כן, למה נאמר "ויבשכבך ויבוקר"? בשעה ששכבתי אדם שוכבים ובשעה ששכבתי אדם עומדים.

אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך, והייתי לקרות, כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים.

אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך, ששעברת על דברי בית הלל.

1 בית שמאי: בערב קורא בהטיה. בבוקר בעמידה.

2 בית הלל:

- 2.1 כל אדם קורא כדרךכו, בין בערב ובין בבוקר.
- 2.2 הביטוי בשכבך ובקומך בא לומר בזמן שכיבה (בערב) ובזמן קימה (בבוקר).
- 3 מספר רבי טרפון שבהיותו בדרך, קרא ק"ש בהטיה כדברי בית שמאי והסתכן בהתנפלות שודדים.
- 4 אמרו לו חכמים: אילו הרגוך, האשמה הייתה כן, כיוון שעברת על דברי בית הלל.

משנה ד: הברכות לפני ק"ש ואחריה

מסכת ברכות

**בשחר מברך שמים לפניו ואחת לאחריה,
ובערב שמים לפניו ושמים לאחריה.
אחת ארבה, ואחת קצרה.**

**מקום שאמר להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר אינו רשאי להאריך.
לחתום אינו רשאי שלא לחתום, ושלא לחתום אינו רשאי לחתום.**

- 1 בבוקר: יש שתי ברכות לפני ק"ש ואחת אחריה.
- 2 בערב: יש שתי ברכות לפני ק"ש, ושתיים אחריה.
- 3 בבוקר וגם בערב לפני ק"ש: אחת ארוכה (מתחילה בברוך ומסיימת בברוך) ואחת קצרה (אינה מתחילה בברוך).

כותרת נוספת: דין פתיחה וחתימה בברכות

- 1 ברכות שתקנו להאריך (לפתוח בברכה) אינו רשאי לקצר. לקצר אינו רשאי להאריך.
- 2 מקום שתיקנו לחתום את הברכות בברוך, אינו ראשי שלא לחתום. שלא לחתום, אינו רשאי לחתום.

משנה ה: האם אומרים פרשת ציצית בק"ש בערב ?

מזכירין יציאת מצרים בלילות.

**אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שנבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות,
עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים מז, ג):**

**"למען תזכר את-יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", "ימי חייך" הימים, "כל ימי חייך" הלילות.
וחכמים אומרים: "ימי חייך" העולם הזה, "כל ימי חייך" להביא לימות המשיח.**

1 תנא קמא: אומרים פרשת ציצית בלילה, (שמצווה להזכיר יציאת מצרים גם בלילה).

2 רבי אלעזר בן עזריה:

לא זכה לדעת מנין יודעים שיש להזכיר יציאת מצרים בלילות עד ששמע דרשתו של בן זומא.

3 מחלוקת בן זומא וחכמים:

3.1 בן זומא: לומדים מ"כל ימי חייך" את החיוב של הזכרת מצרים בלילות.

3.2 חכמים: לומדים מ"כל ימי חייך" את החיוב של הזכרת מצרים לימות המשיח.

פרק ב

הנושאים העקריים בפרק: המשך דיני ק"ש. נושאים שרבן גמליאל נהג בשונה מההלכה

משנה א: האם יוצאים ידי ק"ש מתוך קריאה בספר תורה ?

היה קורא בתורה, והגיע זמן המקרא: אם כן לבו יצא, ואם לאו לא יצא.

בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב; דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לשלום לכל אדם.

מסכת ברכות

אם כוון לבו לצאת ידי חובת ק"ש יצא. אם לא כיוון, לא יצא.

כותרת נוספת: באילו מקרים והיכן אפשר להפסיק בקריאת שמע ?

1 ר' מאיר (ואין הלכה כמותו):

1.1 בין הפרקים שואל ומשיב לאנשים שהוא חייב בכבודם, ואין צריך לומר מפני היראה.

1.2 באמצע אחד הפרקים: שואל ומשיב לכל אדם רק מפני היראה.

2 ר' יהודה:

2.1 באמצע אחד הפרקים:

2.1.1 לשאול שלום, אפשר רק מפני היראה.

2.1.2 להשיב שלום, אפשר גם מפני הכבוד.

2.2 בין הפרקים:

2.2.1 לשאול שלום, אפשר מפני הכבוד (ובודאי מפני היראה).

2.2.2 להשיב שלום, אפשר לכל אדם.

משנה ב: היכן הם "בין הפרקים" על ק"ש ?

אלו הן בין הפרקים:

בין ברכה ראשונה לשנייה,

בין שנייה ל"שמע",

ובין "שמע" ל"והיה אם-שמע",

בין "והיה אם-שמע" ל"ויאמר" (במדבר טו, לו-מא).

בין "ויאמר" ל"אמת ויציב".

רבי יהודה אומר: בין "ויאמר" ל"אמת ויציב" לא יפסיק.

אמר רבי יהושע בן קרחה:

למה קרחה "שמע" ל"והיה אם-שמע" ?

אלא כדי שיקבל עליו על מלכות שמים תחלה, ואחר כך יקבל עליו על מצות.

"והיה אם-שמע" ל"ויאמר" ?

ש"והיה אם שמע" נוהג ביום ובבילה, "ויאמר" אינו נוהג אלא ביום.

1 לפני קריאת שמע:

1.1 בין ברכה ראשונה לשנייה (בשחרית: יוצר אור ואהבה רבה, בערבית: המעריב ערבים

ואהבת עולם).

1.2 ובין שנייה לשמע (בשחרית: אחרי הבוחר בעמו ישראל באהבה, בערבית: אחרי אוהב עמו

ישראל).

2 בין "שמע" ("וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך") ל-"והיה אם שמע".

3 בין "והיה אם שמע" ("כימי השמים על הארץ") ל-"ויאמר".

4 לגבי הפרק הבא:

4.1 תנא קמא:

מסכת ברכות

4.1.1 בין "ויאמר" (לאחר סיום "אני ה' אלוקיכם") לבין "אמת ויציב" בשחרית,

4.1.2 וכן בין "ויאמר" לבין "אמת ואמונה" בערב.

4.1.3 ר' יהודה: אין להפסיק בין "אני ה' אלוקיכם" ל-"אמת".

כותרת נוספת: ר' יהושע מסביר את מהות הסדר בפרקי ק"ש

1 "שמע" קודמת ל "והיה אם שמוע", כדי שיקבל עול מלכות שמים תחילה ואח"כ עול מצוות.

2 "והיה אם שמוע" שנוהגת גם ביום וגם בלילה, קודמת לפרשת "ויאמר", שנוהגת רק ביום.

משנה ג: דיני אמירת ק"ש

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא.

רבי יוסי אומר: לא יצא.

קרא ולא דקדק באותיותיה רבי יוסי אומר: יצא.

רבי יהודה אומר: לא יצא.

הקורא למפרע, לא יצא.

קרא וטעה, יחזור למקום שטעה.

1 הקורא את "שמע" בלחש ולא השמיע לאוזניו:

1.1 תנא קמא: יצא ידי חובתו.

1.2 ר' יוסי (ואין הלכה כמותו): לא יצא.

2 קרא ק"ש ולא הקפיד לבטא כראוי את אותיותיה:

2.1 ר' יוסי: יצא ידי חובה.

2.2 ר' יהודה (ואין הלכה כמותו): לא יצא.

3 הקורא למפרע (שהקדים פסוק מאוחר לפסוק מוקדם) לא יצא ידי חובה.

4 קרא וטעה:

4.1 דילג על תיבה או פסוק: יחזור לראש הפסוק שטעה בו.

4.2 טעה בין הפרקים ואינו יודע איזה פרק גמר, יחזור לסוף הפרק הראשון.

4.3 טעה בתוך הפרק, יחזור לתחילת הפרק.

משנה ד: אומנים שנמצאים על אילן או על נדבך של בנין כיצד קוראים ק"ש ותפילת שמונה עשרה ?

האמנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך,

מה שאינן רשאים לעשות כן בתפלה.

1 לק"ש, אינם צריכים לרדת, אלא קוראים במקומם (כיוון שצריך לכוון רק בפסוק הראשון).

2 לתפילה (שמונה עשרה), צריכים לרדת למטה (תפילה צריכה כוונה, וקשה לכוון מראש האילן).

משנה ה: חתן פטור מק"ש לאחר הנישואין

חתן פטור מקריאת שמע בפילה הראשון, עד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה.

מעשה ברבן גמליאל שנקרא בפילה הראשון שנישוא.

אמרו לו תלמידיו: לא לפדתנו, רבנו, שחתן פטור מקריאת שמע בפילה הראשון?

מסכת ברכות

אָמַר לָהֶם: אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמֶּנִּי מַלְכוּת שָׁמַיִם, אֲפִלוּ שְׁעָה אַחַת.

- 1 חתן פטור מק"ש עד מוצ"ש (נוהגים היו לישא אישה ביום רביעי), אם לא עשה מעשה.
- 2 רבן גמליאל נהג חומרה בעצמו וקרא ק"ש בלילה הראשון לאחר שנשא אשה.
- 3 שאלו תלמידיו: מדוע אינך נוהג כמו שלימדת אותנו.
- 4 ענה להם: אני לא רוצה לבטל עול מלכות שמים אפילו שעה אחת.

משנה ו: נושא נוסף שרבן גמליאל נהג בשונה מההלכה

רְחֵץ בְּלֵילָה הָרִאשׁוֹן שְׁפֹתָה אֲנִשְׁתּוּ.

אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: לֹא לְמַדְתָּנוּ, רַבְּנוּ, שְׁאֵבֵל אָסוּר לְרְחוּץ?

אָמַר לָהֶם: אֵינִי כְּשֹׂאֵר כָּל אָדָם, אֲסַמְּנִיס אֲנִי.

רחץ במים חמים בלילה הראשון לאחר שמתה אשתו, משום שאיסטניס היה.

משנה ז: נושאים נוסף שרבן גמליאל נהג בשונה מההלכה

וְכִנְשַׁמַּת טָבִי עֲבָדוּ קִבֵּל עָלָיו תְּנַחוּמִין.

אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: לֹא לְמַדְתָּנוּ, רַבְּנוּ, שְׁאֵין מְקַבְּלִין תְּנַחוּמִין עַל הַעֲבָדִים?

אָמַר לָהֶם: אֵין טָבִי עֲבָדִי כְּשֹׂאֵר כָּל הַעֲבָדִים, כְּשֹׂר הָיָה.

קבל תנחומים על טבי עבדו הכנעני, משום שעבדו דקדק במצוות.

משנה ח: האם חתן רשאי לקרוא ק"ש בלילה הראשון אם רוצה (למרות שפטור)

חָתָן אִם רָצָה לְקַרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע לֵילָה הָרִאשׁוֹן, קוֹרֵא.

רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא כָּל הַרוֹצֵה לְשׁוֹל אֶת הַשֵּׁם יִשְׁל.

1 תנא קמא: אם רוצה יכול להחמיר על עצמו ולקרוא.

2 רשב"ג: לא כל הרוצה להחמיר על עצמו רשאי לעשות כן.

פרק ג

הנושאים העקריים בפרק: דיני ק"ש לאבלים ולטמאים, דיני ק"ש למי שעסוק בהלוויית המת, חיוב נשים עבדים וקטנים במצוות, דין בעל קרי לגבי ק"ש וברכות.

מושגים:

מי שמתו מוטל לפניו: מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, ועדיין לו קברו את המת.

עמידה בשורה: כשחוזרים מן הקבר לאחר הקבורה, נוהגים האנשים לעמוד בשורה, והאבלים

עוברים ביניהם לקבל תנחומים. העומדים אומרים להם: "המקום ינחם אתכם

בתוך שאר אבלי ציון וירושלים."

משנה א: דין חיוב במצוות למי שמתו מוטל לפניו ולמי שמלווה את המת

מִי שְׁפֹתוֹ מְטֹל לְפָנָיו פֶּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע, וּמִן הַתְּפִלָּה, וּמִן הַתְּפִלִּין.

נוֹשְׂאֵי הַמָּטָה וְחַלּוּפֵיהֶן וְחַלּוּפֵי חַלּוּפֵיהֶן, אֶת שְׁלִפְנֵי הַמָּטָה, וְאֶת שְׁלֵאֲחֵר הַמָּטָה:

אֶת שְׁלִמְטָה צָרָךְ בְּהֵן פֶּטוּרִין.

מסכת ברכות

וְאֵת שְׂאִין לַמָּטָה צֶרֶף בְּהֵן חִיבִין.

אֵלּוּ וְאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה.

1 מי שמתו מוטל לפניו (ראה מושגים) פטור מק"ש, מתפילת ש"ע ומתפילין, (וכן משאר המצוות).

2 מי שמלווה את מיטת המת:

2.1 אם יש לו חלק בנשיאת המיטה או יהיה לו חלק בהמשך הדרך, פטור מק"ש ומתפילין.

2.2 אם הוא רק מלווה את המת, חייב בק"ש ובתפילין.

2.3 אלו ואלו, פטורים מתפילת שמונה עשרה (שאיך חיובה מהתורה).

משנה ב: בעניין חיוב ק"ש לאלה שעומדים בשורה לנחם את האבלים

קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְחִזְרוּ,

אִם יְכוּלִין לְהַתְּחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יִגְיעוּ לַשּׁוּרָה, יִתְחִילוּ.

וְאִם לֹא, לֹא יִתְחִילוּ.

הַעוֹמְדִים בְּשׁוּרָה הַפְּנִימִים פְּטוּרִין, וְהַחִיצוֹנִים חִיבִין.

1 לאחר שקברו את המת והולכים למקום שעושים שם שורה (ראה מושגים) לנחם את האבלים:

1.1 אם יכולים להתחיל ולסיים פרשה אחת של ק"ש קודם שיגיעו לשורה, יתחילו.

1.2 אם אינם יכולים, לא יתחילו (שהעוסק במצווה פטור מן המצווה).

2 העומדים בשורה לניחום האבלים:

2.1 השורות הפנימיות הרואות את פני האבלים, פטורות מק"ש.

2.2 השורות החיצוניות שאינם רואים את פני האבלים, חייבות בק"ש (במקומם).

משנה ג: דין נשים ועבדים וקטנים בתפילה, במזוזה ובברכת המזון

נָשִׁים, וְעֶבְדִים, וְקֹטְנִים פְּטוּרִין מִקְרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּין.

וְחִיבִין בַּתְּפִלָּה וּבְמִזְוֵה וּבְבִרְכַת הַמְּזוֹן.

1 פטורים מק"ש ומן התפילין, (נשים ועבדים משום מצות עשה שהזמן גרמה).

2 חייבים בתפילת שמונה עשרה, במזוזה ובברכת המזון.

משנה ד: דין בעל קרי לגבי ק"ש וברכות

בְּעַל קְרִי מְהֵרָה בְּלִבּוֹ,

וְאִינוּ מְבָרְך, לֹא לְפָנֶיהָ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ.

וְעַל הַמְּזוֹן מְבָרְך לְאַחֲרָיו.

וְאִינוּ מְבָרְך לְפָנָיו.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְבָרְך לְפָנֵיהֶם וְלְאַחֲרֵיהֶם.

1 תנא קמא:

1.1 לגבי ק"ש: אינו קורא בשפתיו, אלא מהרהר בליבו (תקנת עזרא).

1.2 לגבי ברכות שלפני ק"ש ואחריה: אינו קורא ואף אינו מהרהר בהם.

1.3 לגבי ברכות הקשורות למזון:

מסכת ברכות

- 1.3.1 ברכת המזון אינו אומר בשפתיו אלא בהרהור הלב.
1.3.2 ברכות שלפני המזון, אינו אומר ואף אינו מהרהר.
2 רבי יהודה (סובר שאין דברי תורה מקבלים טומאה):
2.1 גם ק"ש וגם ברכת המזון, מברך בשפתיו.
2.2 גם הברכות לפני ואחרי ק"ש וגם הברכות לפני המזון מברך בשפתיו.

משנה ה': המשך הלכות בעל קרי

הִיא עוֹמֵד בְּתַפְּלָה, וְנוֹזֵךְ נְשׂוּאָה בְּעַל קְרִי לֹא יִפְסִיק, אֲלֵא יִקְצֹר.

יֵרֵד לְטַבּוּל,

אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וְלִהְיוֹת בְּתַפְּלוֹת וְלִקְרוֹת עַד שֶׁלֹּא תִגָּן הַחֲמָה, יַעֲלֶה וְיִתְכַסֶּה וְיִקְרָא.

וְאִם לֹא, יִתְכַסֶּה בְּמִים וְיִקְרָא.

אֲבָל לֹא יִתְכַסֶּה לֹא בְּמִים הַרְעִים וְלֹא בְּמֵי הַמְּשֵׁרָה, עַד שֶׁיִּטִּיל לְתוֹכָן מֵיִם.

יִכְסֶה יִרְחִיק מֵהֶם וּמֵן הַצּוֹאֵה? אַרְבַּע אַמוֹת.

- 1 התפלל תפילת שמונה עשרה, ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר (פתיחה וחתימה בלבד).
2 אם בעל קרי ירד לטבול ולא קרא ק"ש:
2.1 אם יכול להספיק לצאת מהמים ולהתכסות, ולקרוא ק"ש לפני הנץ, יעשה זאת.
2.2 אם לא יספיק, יתכסה במים ויקרא (ודווקא במים שאינם צלולים).
3 אין להתכסות לצורך ק"ש במים סרוחים, או במי משרה, אלא אם כן שפך לתוכם מים נקיים.
4 כדי לקרוא ק"ש, יש להתרחק ממים סרוחים, ממי משרה או מצואה, לפחות 4 אמות.

משנה ו': דין בעל קרי שטמא גם בטומאה חמורה יותר

זָב שֶׁרָאָה קְרִי, וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַּת זֵרַע, וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת שֶׁרָאָתָה נִדָּה צְרִיכִין טְבִילָה.

וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר.

1 בעל קרי הטמא גם בטומאה חמורה יותר, כגון:

- זב שראה קרי,
 - נידה שפלטתה שכבת זרע (נבעלה קודם שנעשתה נידה ופלטתה אחר כך),
 - משמשת עם בעלה ולאחר מכן ראתה דם נידה:
- 1.1 תנא קמא: צריכים טבילה כדי לעסוק בדברי תורה או לצורך תפילה (משום תקנת עזרא).
1.2 ר' יהודה: פטור מטבילה מחמת הקרי.
1.3 (הערה): תקנת טבילת לבעל קרי בטלה, משום שלא פשטה בכל ישראל).

פרק ד

הַנּוֹשְׂאִים הַעֲקָרִיִּים בַּפֶּרֶק: דיני תפילת שמונה עשרה, תפילה בכניסה וביציאה מבית המדרש, דין חיוב

תפילת מוסף.

מושגים:

מסכת ברכות

פְּלַג הַמִּנְחָה: מחצית הזמן המיועד לתפילת מנחה קטנה. התחלת זמן מנחה קטנה מתחיל ב-9.5 שעות זמניות וסיומה בסוף השעה ה-12, דהינו ס"ה 2.5 שעות זמניות. מחצית מזמן זה, 1.25 שעות, הוא מחצית זמן תפילת מנחה. דהינו פלג המנחה הוא בשעה ה-10.75 של היום.

מעין שמונה עשרה: יש פעמים שאדם אינו מתפלל את כל שמונה עשרה אלא מתפלל במקום זה תפילה קצרה יותר הנקראת מעין שמונה עשרה. אומר שלוש ראשונות ושלוש אחרונות, ובברכות האמצעיות אומר רק את הפתיחה והסיום. פרוש אחר אומר: שלוש ראשונות ושלוש אחרונות, ובמקום הברכות האמצעיות אומר ברכה אחת קצרה הכוללת את תוכן, והיא נקראת "הבינו".

משנה א: זמני תפילות

תפילת השחר עד הצות.

רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות.

תפילת המנחה עד הערב.

רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה.

תפילת הערב אין לה קבע.

ושל מוספין כל היום.

רבי יהודה אומר: עד שבע שעות.

1 תפילת שמונה עשרה של שחרית:

1.1 תנא קמא: עד הצות היום.

1.2 ר' יהודה: עד 4 שעות (זמניות).

2 תפילת שמונה עשרה של מנחה:

2.1 תנא קמא: עד שקיעת החמה.

2.2 ר' יהודה: עד פלג המנחה (ראה מושגים).

3 תפילת ערבית:

3.1 זמנה כל הלילה.

3.2 (למרות היותה תפילת רשות, קבלוה ישראל כתפילת חובה).

4 תפילת מוסף:

4.1 תנא קמא: זמנה כל היום.

4.2 ר' יהודה: עד 7 שעות (זמניות).

משנה ב: תפילות שהתקין ר' נחוניא בן הקנה בכניסה וביציאה מבית המדרש.

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה.

אמר לו: מה מקום לתפילה זו? אמר להם:

"בכניסתי אני מתפלל, שלא תארע תקלה על ידי,

וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי.

1 בכניסה וביציאה לבית המדרש היה מתפלל תפילה קצרה.

מסכת ברכות

2 טיבם של תפילות אלה:

- 1.1 בכניסה מתפלל שלא תארה תקלה (בדבר הלכה) על ידו.
- 1.2 ביציאה מודה ששם חלקו מיושבי בית המדרש.

משנה ג: האם צריך אדם להתפלל תפילת שמונה עשרה כל יום ?

רבן גמליאל אומר: בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה.

רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה.

רבי עקיבא אומר:

אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה,

ואם לאו מעין שמונה עשרה.

- 1 רבן גמליאל (ואין הלכה כמותו): חייב בתפילת ש"ע כל יום.
- 2 ר' יהושע (ואין הלכה כמותו): חייב להתפלל מעין שמונה עשרה (ראה מושגים).
- 3 ר' עקיבא:
 - 3.1 אם התפילה שגורה בפיו, יתפלל כל יום.
 - 3.2 אם אינה שגורה בפיו, יתפלל במקומה תפילה קצרה, מעין שמונה עשרה.

משנה ד: מאפינים נוספים לתפילת שמונה עשרה

רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.

רבי יהושע אומר: המהלך במקום סכנה, מתפלל תפילה קצרה,

אומר: "הושע השם את עמך את שארית ישראל"; (ירמיה לא, ו),

בכל פרשת העבוד יהיו צרכיהם לפניך; ברוך אתה ה' שומע תפלה."

1 ר' אליעזר:

- 1.1 מי שמתפלל כדי למלא חובה, אין תפלתו ראויה, שאין בה בקשת רחמים ותחנונים.
- 1.2 רבי יהושע: המהלך במקום סכנה, מתפלל תפילה קצרה, ואומר: שהקב"ה ימלא משאלות ישראל אפילו שעושים עבירה.

משנה ה: דין רוכב על חמור והגיע זמן תפילת שמונה עשרה ?

היה רוכב על החמור, ירד.

ואם אינו יכול לירד, יחזיר את פניו.

ואם אינו יכול להחזיר את פניו, יכון את לבו כנגד בית קדש הקדשים.

- 1 אם יכול לרדת מהחמור, ירד ויכוון פניו כנגד המקדש.
- 2 אם אינו יכול לרדת, ישב במקומו, יסב פניו לכיוון ירושלים ולכיוון המקדש.
- 3 אם אינו יכול אף להסב את פניו, יכוון מחשבתו לכיוון קודש הקודשים.

משנה ו: היה יושב בספינה, בעגלה או ברפסודה ואינו יכול לכוון תפלתו כנגד המקדש

היה יושב בספינה, או בקרון, או באסדה יכון את לבו כנגד בית קדש הקדשים.

מסכת ברכות

ישב במקומו ויתפלל שמונה עשרה ויכוון מחשבתו כנגד קודש הקודשים.

משנה ז: דין חיוב תפילת מוסף

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפילת המוסף אין אלא בחבר עיר.

וחכמים אומרים: בחבר עיר ונלא בחבר עיר.

רבי יהודה אומר משמו:

כל מקום שיש חבר עיר, היחיד פטור מתפילת המוסף.

- 1 ר' אלעזר בן עזריה (ואין הלכה כמותו): זו חובה רק של ציבור.
- 2 חכמים: תפילת מוסף היא חובת היחיד, בין אם יש שם צבור ובין אם אין שם צבור.
- 3 ר' יהודה משמו של ר' אלעזר בן עזריה (ואין הלכה כמותו):
 - 3.1 אם יש שם צבור המתפלל מוסף, היחיד פטור (שליח הציבור פוטר).
 - 3.2 אם אין צבור שמתפלל מוסף, היחיד חייב.

פרק ה:

הנושאים העקריים בפרק: המשך דיני תפילת שמונה עשרה, דיני ברכת כהנים.

משנה א: כוונת הלב הנדרשת בתפילת שמונה עשרה

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש.

חסידים הראשונים היו נוהגים שעה אחת ומתפללים, כדי שייכנסו את לבם למקום.

אפילו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו.

ואפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק.

- 1 אין עומדים להתפלל שמונה עשרה אלא מתוך כבוד ראש.
- 2 חסידים ראשונים היו מתעכבים כשעה לפני התפילה, כדי שתתיישב דעתם.
- 3 אין להפסיק בזמן תפילת שמונה עשרה אלא אם יש חשש לסכנת נפשות:
 - 3.1 אפילו המלך שואל לשלומו.
 - 3.2 אפילו נחש כרוך על עקבו.

משנה ב: הוספות שמוסיפים בתפילת שמונה עשרה

מזכירין גבורות ונשמים בתחית המתים,

ושואליו הנשמים בברכת השנים,

והבדלה בחונן הדעת.

רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.

רבי אליעזר אומר: בהודאה.

- 1 בחורף בתפילת שמונה עשרה:
- 2 בברכה שניה ("אתה גיבור לעולם.."), מזכירים "משיב הרוח ומוריד הגשם".
- 3 בברכת השנים ("ברך עלינו"), מבקשים גשמים ("ותן טל ומטר").
- 4 במוצאי שבת:

מסכת ברכות

- 4.1 תנא קמא: אומרים הבדלה בברכת "אתה חונן לאדם דעת".
4.2 ר' עקיבא (ואין הלכה כמותו): אומרים ברכת הבדלה כברכה רביעית בפני עצמה.
4.3 ר' אליעזר (ואין הלכה כמותו): אומרים הבדלה בתוך ברכת "מודים".

משנה ג: הוספות שאין לומר אותם בתפילה

האומר: "על קן צפור יגיעו רחמיך", "על טוב יזכר שמך", "מודים, מודים" משתקין אותו.

העובר לפני התבה וטעה יעבור אחר תחתיו,

ולא יהא סרבן באותה נטעה.

מנין הוא מתחיל?

מתחלת הברכה שטעה בה.

1 האומר:

- "על קן ציפור יגיעו רחמיך".
- "על הטוב יזכר שמך" (שמשמעו רק על הטוב ולא על הרע).
- "מודים מודים" (תיבת "מודים" פעמיים).

משתקים אותו

כותרת נוספת: שליח ציבור שטעה בתפילת שמונה עשרה

- 1 אם טעה יעבור אחר במקומו.
2 אין לסרב במקרה זה, אלא למהר ולהחליף את שליח הציבור.
3 מהיכן חוזר שליח הציבור השני?
3.1 בברכות האמצעיות: מתחילת הברכה שטעה בה הראשון.
3.2 ב-3 הברכות הראשונות: מראש התפילה.
3.3 ב-3 הברכות האחרונות: מ- "רצה ה' אלוקינו".

משנה ד: דין שליח צבור בברכת כהנים

העובר לפני התבה לא יענה אחר הכהנים "אמן", מפני הפטורף.

ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו.

ואם הכתחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי.

- 1 שליח צבור לא יענה אמן אחר בברכת כהנים במקום שהצבור עונה אמן.
2 כהן יחיד שהוא גם שליח ציבור:
2.1 אם חושש שיתבלבל בתפילה, לא ישא כפיו.
2.2 אם הוא בטוח שיוכל לחזור לתפילת "שים שלום" בלי להתבלבל, רשאי לשאת כפיו.

משנה ה: משמעות טעות בתפילת שמונה עשרה

המתפלל וטעה סימן רע לו.

ואם שולח צבור הוא סימן רע לשולחיו, מפני שנשלוחו של אדם כמותו.

מסכת ברכות

**אָמְרוּ עָלָיו, עַל רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן דּוּסָא, שֶׁהָיָה מְתַפְּלֵל עַל הַחוּלִים, וְאָמַר: זֶה חַי וְזֶה מֵת.
אָמְרוּ לוֹ: מִיָּן אָתָּה יוֹדֵעַ?
אָמַר לָהֶם: אִם שָׁגוּרָה תִּפְּלָחִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקַבֵּל,
וְאִם לֹא, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטַרֵף.**

1 המתפלל שמונה עשרה וטעה, סימן רע לו, שתפילתו אינה נשמעת.

2 שליח ציבור שטעה, סימן רע לשלוחיו.

3 ר' חנניה בן דוסא היה מתפלל לשלומם של חולים, וכשסיים היה אומר:

3.1 "זה חי", כאשר תפילתו היתה שגורה בפיו.

3.2 "זה מת", כאשר תפילתו לא היתה שגורה בפיו.

פרק 1

הנושאים העקריים בפרק: דיני ברכות למאכלים שונים. דיני קדימה בברכות. הוצאת אחרים ידי חובה בברכה.

מושגים

פרפרת: כל מאכל שרגילים ללפת בו את הפת, כגון: ירקות, דגים, בשר ומיני תבשיל. נוהגים היו לאכול אותו גם לפני הסעודה וגם לאחריה.

משנה א: דיני ברכות

כיצד מברכין על הפרות?

על פרות האילן אומר: "בורא פרי העץ".

חוץ מן היין, שעל היין אומר: "בורא פרי הגפן".

ועל פרות הארץ אומר: "בורא פרי האדמה", חוץ מן הפת.

שעל הפת הוא אומר: "המוציא לחם מן הארץ".

ועל הירקות אומר: "בורא פרי האדמה".

רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשא".

1 על פרות האילן:

1.1 על כל הפירות מברך: "בורא פרי העץ".

1.2 על היין מברך: "בורא פרי הגפן" (מפני חשיבותו קבעו לו ברכה בפני עצמו).

2 על ירקות:

2.1 על כל הירקות חוץ מהפת, מברך: "בורא פרי האדמה".

2.2 על הפת מברך: "המוציא לחם מן הארץ".

2.3 ר' יהודה (ואין הלכה כמותו):

2.3.1 על כל מין של ירקות צריך לברך ברכה בפני עצמה.

2.3.2 על דשאים (כגון כרוב וחסה): בורא מיני דשאים, על זרעים: בורא מיני זרעים.

משנה ב: דין טעות בברכה

מסכת ברכות

**בָּרַךְ עַל פְּרוֹת הָאֵילָן "בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה", יֵצֵא.
וְעַל פְּרוֹת הָאֶרֶץ "בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ", לֹא יֵצֵא.
עַל פֶּלֶם, אִם אָמַר "שֶׁהֶכֵּל נִהְיָ בְּדָבָרוֹ", יֵצֵא.**

ברך בטעות:

- 1 על פרות האילן, "בורא פרי האדמה", יצא ידי חובה (שפרי האילן הוא גם פרי האדמה).
- 2 על פרי האדמה, "בורא פרי העץ", לא יצא ידי חובה (שפרות האדמה אינם בכלל פרי העץ).
- 3 "שהכל", בין על פרות, ובין על ירקות, ואפילו על היין או על הפת, יצא ידי חובה.

משנה ג: מאכלים שמברכים עליהם "שהכל"

**עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ אֹמַר: "שֶׁהֶכֵּל".
עַל הַחֶמֶץ וְעַל הַנוֹכְלוֹת וְעַל הַגּוֹבָאֵי אֹמַר: "שֶׁהֶכֵּל".
עַל הַחֶלֶב וְעַל הַגְּבִינָה וְעַל הַבִּיצִים אֹמַר: "שֶׁהֶכֵּל".
רַבִּי יְהוּדָה אֹמַר: כֹּל שֶׁהוּא מִין קָלְהָ, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.
1 כֹּל מֵאֵל שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מֵהָאֶרֶץ.**

2 חומץ, נובלות (פרות שנפלו לארץ) וחגבים ("גובאי").

3 חלב, גבינה, ביצים.

4 ר' יהודה (ואין הלכה כמותו): דבר מקולקל (כגון, חומץ ונובלות) אין מברכים עליו.

משנה ד: דין קדימה בברכות

**הָיָה לְפָנָיו מִיָּנִים הַרְבֵּה,
רַבִּי יְהוּדָה אֹמַר: אִם יֵשׁ בִּינֵיהֶם מִמֵּין שֶׁכֶּעָה, מְבָרַךְ עָלָיו.
וְחַכְמִים אֹמְרִים: מְבָרַךְ עַל אֵיזָה מִקֵּץ שֶׁיִּרְצָה.**

1 ר' יהודה: אם בין המאכלים יש משבעת המינים, מברך עליו תחילה.

2 חכמים: מקדים לברכה את זה שהוא חפץ לאכול תחילה.

משנה ה: אם מברך על מאכל אחד, מתי פוטר גם מאכל אחר ומתי לא

**בָּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּטֶר, פֶּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַפֶּטֶר.
בָּרַךְ עַל הַפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּטֶר, פֶּטַר אֶת הַפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַפֶּטֶר.
בָּרַךְ עַל הַפֶּת, פֶּטַר אֶת הַפֶּרֶת.
עַל הַפֶּרֶת, לֹא פֶטַר אֶת הַפֶּת.
בֵּית שַׁמַּי אֹמְרִים: אִף לֹא מַעֲשֶׂה קִדְרָה.**

1 ברך על היין שלפני הסעודה פטר גם את היין שלאחר הסעודה (בשבתות וימים טובים).

2 ברך על הפרפת (ראה מושגים) שלפני הסעודה, פטר את הפרפת שלאחר הסעודה.

3 ברך על הפת, פטר את הפרפת שבתוך הסעודה (שהפרפת טפלה לפת).

4 ברך על הפרפת, לא פטר את הפת (אין הטפל פוטר את העיקר).

5 ברך על הפרפת האם פטר גם מעשה קדירה?

מסכת ברכות

- 5.1 תנא קמא: פטר אף מעשה קדירה (כגון דיסה או לביבות).
5.2 בית שמאי: לא פטר מעשה קדירה (מעשה קדירה נחשב לעיקר לעומת הפרפרת).

משנה ו: מתי יכול אחד לברך (ברכת הנהיין) ולהוציא ידי חובה גם אחרים שאוכלים איתו?

היי יושבין לאכול, כל אחד ואחד מברך לעצמו.

הסבנו, אחד מברך לכלו.

בא להם יין בתוך המזון,

כל אחד ואחד מברך לעצמו.

לאחר המזון, אחד מברך לכלם.

והוא אומר על המגמר, אף על פי שאין מביאין את המגמר אלא לאחר הסעודה.

- 1 אם לא נדברו לאכול יחד, כל אחד מברך לעצמו.
2 אם נדברו לאכול יחד ("הסבו"), אחד יכול להוציא את כולם.
3 אם הוגש יין למסובים:
3.1 בתוך הסעודה, כל אחד מברך לעצמו אפילו נועדו לאכול יחד (שכל אחד טרוד באכילתו).
3.2 לאחר הסעודה (ולפני ברכת המזון), אחד יכול למברך עבור כולם.
4 המברך על היין לאחרים אחר הסעודה, מברך עבורם גם על הבשמים שמגישים אחר ברכת המזון.

משנה ז: דין האוכל 2 מאכלים, שהאחד מהם עקר והשני טפל

הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו, מברך על המליח ופותר את הפת; ושהפת טפלה לו.

זה הפלל: כל שהוא עקר ועמו טפלה, מברך על העקר ופותר את הטפלה.

1 אם דג מלוח הוא המאכל העיקרי, והפת טפלה לו, מברך על הדג ופותר את הפת.

2 כלל: מברך על המאכל העיקרי ופותר את המאכל הטפל.

משנה ח: מהי הברכה שמברכים לאחר אכילה משבעת המינים

אכל תאנים ענבים ורמונים, מברך אחריהן שלוש ברכות; דברי רבן גמליאל.

וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלוש.

רבי עקיבא אומר: אפלו אכל שלק והוא מזוננו, מברך אחריו שלוש ברכות.

השוטה מים לצמאו, אומר "שהפל נהיה בדברו".

רבי טרפון אומר: "בורא נפשות רבות".

- 1 רבן גמליאל: (ואין הלכה כמותו): מברך ברכת המזון ("שלוש ברכות").
2 חכמים: מברך אחריהם ברכה מעין שלוש. (על העץ ועל פרי העץ).
3 ר עקיבא (ואין הלכה כמותו): מברך שלוש ברכות על כל מאכל שמשמש כסעודת קבע.

כותרת נוספת: דין ברכה לפני שתית מים מחמת הצימאון

1 תנא קמא: מברך "שהכל".

2 ר' טרפון (ואין הלכה כמותו): מברך בורא נפשות רבות.

מסכת ברכות

פרק ז:

הנושאים העקריים בפרק: דיני זימון.

משנה א: את מי אפשר לצרף לזימון ואת מי לא

שְׁלֵשָׁה שְׁאָכְלוּ כְּאֶחָד חִיבִין לְזִמּוֹן.

אֶכָּל דְּמַאי,

וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שְׁנוּמְלָה תְּרוּמָחוּ,

וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֹּדֶשׁ שְׁנוּפְדוּ,

וְהַשְּׂמֶשׁ שְׁאָכַל כְּזִית, וְהַנֹּחֵר,

מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם.

אֲבָל אֶכָּל טָבֵל,

וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִמְלָה תְּרוּמָחוּ,

וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ,

וְהַשְּׂמֶשׁ שְׁאָכַל פְּחוֹת מְכֻזֵּית, וְהַנֹּכְרִי,

אִין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם.

1 שלושה שאכלו כאחד חיבים בזימון.

2 דוגמאות לאנשים שאכלו כעין אסור, ובכל זאת מצרפים אתם לזימון:

2.1 מי שאכל דמאי.

2.2 מי שאכל מעשר ראשון שניטלה ממנו תרומת מעשר מבלי שנתחייב בתרומה גדולה קודם לכן.

2.3 מי שאכל מעשר שני או הקדש, שנפדו ללא תוספת חומש.

2.4 השמש שאין לו מקום קבוע, אולם אכל כזית, וכן הכותי.

3 דוגמאות לאנשים שאכלו איסור ואין מצרפים אותם לזימון:

3.1 מי שאכל טבל.

3.2 מי שאכל מעשר ראשון קודם שניטלה ממנו תרומת גדולה למרות שחויב בה.

3.3 מי שאכל מעשר שני או הקדש שלא נפדו.

3.4 השמש שלא אכל כזית, וכן הנכרי.

משנה ב: נשים, עבדים וקטנים אין מצטרפים לזימון

נָשִׁים, וְעֶבְדִּים, וְקֹטְנִים, אִין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם.

עַד כְּפֹה מְזַמְּנִין? עַד כְּזִית.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד כְּבִיצָה.

כותרת נוספת: מהו השיעור שיש לאכול כדי להתחייב בזימון ?

1 תנא קמא: לפחות כזית.

2 ר' יהודה (ואין הלכה כמותו): לפחות כביצה.

מסכת ברכות

משנה ג: נוסח ברכת הזימון לחבורה שאכלה יחד

כיצד מזמין?

בשלושה, אומר: "נברך".

בשלושה והוא, אומר: "ברכו".

בעשרה, אומר: "נברך לאלהינו".

בעשרה והוא, אומר: "ברכו".

אחד עשרה ואחד עשר רבוא.

במאה, אומר: "נברך לה' אלהינו".

במאה והוא, אומר: "ברכו".

באלף, אומר: "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל".

באלף והוא, אומר: "ברכו".

ברבוא, אומר: "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו".

ברבוא והוא, אומר: "ברכו".

כענין שהוא מברך, כך עונין אחריו:

"ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו".

רבי יוסי הגלילי אומר:

לפי רב הקהל הן מברכין, ושנאמר (תהלים סח, כז): "במקהלות ברכו אלהים א-דני מפקוד ישראל".

אמר רבי עקיבא:

מה מצינו בבית הכנסת, אחד מרבין ואחד מעטין, אומר: "ברכו את ה'".

רבי ישמעאל אומר: "ברכו את ה' המברך".

1. כיצד פותח המזמן?

1.1. שלושה שאכלו, אומר: "נברך שאכלנו משלו".

1.2. ארבעה, אומר: "ברכו (או נברך) שאכלנו משלו".

1.3. עשרה שאכלו, אומר: "נברך לאלוקינו שאכלנו משלו".

1.4. אחד עשר, אומר: "ברכו (או נברך) לאלוקינו...".

1.5. למעלה מעשרה (אפילו מאה אלף):

1.5.1. רבי עקיבא: מברכים אותה ברכה כמו בעשרה.

1.5.2. רבי יוסי הגלילי (ואין הלכה כמותו):

1.5.2.1. במאה, אומר: "נברך לה' אלוקינו על המזון שאכלנו".

1.5.2.2. במאה ואחד, אומר: "ברכו לה' (או נברך) אלוקינו...".

1.5.2.3. באלף, אומר: "נברך לה' אלוקינו ואלוקי ישראל על המזון שאכלנו".

1.5.2.4. באלף ואחד, אומר: "ברכו (או נברך) לה' אלוקינו...".

1.5.2.5. בעשרת אלפים, אומר: "נברך לה' אלוקינו, אלוקי ישראל, אלוקי הצבאות, יושב

הכרובים על המזון שאכלנו".

1.5.2.6. בעשרת אלפים ואחד, אומר: "ברכו (או נברך) לה' אלוקינו..., יושב הכרובים...".

1.5.2.7. השומעים את הברכה עונים למזמן באותה מטבע לשון כמו שפתח.

מסכת ברכות

2. הסבר המחלוקת בין ר' עקיבא ור' יוסי הגלילי:

2.1. רבי יוסי הגלילי:

2.1.1. אם יש קהל גדול, יש להרבות בהזכרות שם ה'.

2.1.2. על פי הפסוק: "במקהלות ברכו אלוקים, אדני ממקור ישראל".

2.2. ר' עקיבא:

2.2.1. כשם שבבית הכנסת לא משנים את נוסח הברכה של העולה לתורה כאשר יש מעל 10

מתפללים, כך גם בזימון אין משנים את הברכה אם יש יותר מ-10.

3. בבית הכנסת, העולה לתורה אומר:

3.1. רבי עקיבא: "ברכו את ה'".

3.2. רבי ישמעאל: "ברכו את ה' המבורך".

משנה ד: חבורה שנתחיבה בזימון, מתי מותר לה להתחלק ל-2 חבורות נפרדות ?

נְשֵׂאָה נֹאכְלוּ כְּאֶחָד, אֵינָן רִשְׁאִין לְחַלֵּק. וְכֵן אַרְבָּעָה, וְכֵן חֲמִשָּׁה.

נְשֵׂאָה נִחְלְקִין. עַד עֶשְׂרֵה.

וְעֶשְׂרֵה אֵינָן נִחְלְקִין.

עַד שְׁתַּיִתּוּ עֶשְׂרִים.

1 שלושה, ארבעה או חמישה שאכלו כאחד, אינם רשאים להתחלק ולברך בלי זימון.

2 ששה עד עשרה (ולא עד בכלל) שאכלו כאחד, רשאים להתחלק לחבורות שיש לכל אחת זימון.

3 עשרה עד עשרים אינם רשאים להתחלק ל-2 חבורות נפרדות.

4 עשרים ומעלה, יכולים להתחלק לחבורות של 10 ומעלה בכל אחת.

משנה ה: שתי חבורות שאכלו בבית אחד בשולחנות נפרדים, האם יכולים להצטרף לזימון ?

שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת נִשְׁתִּי אֹכְלוֹת בְּבֵית אֶחָד:

בְּזֶמַן שֶׁמִּקְצָתָן רֹאִין אֶל־אֶת אֱלוֹ, הָרִי אֵלֶּי מְצַטְרְפִים לְזִמּוֹן.

וְאִם לֹא, אֵלֶּי מְזַמְּנִין לְעֶצְמָן, וְאֵלֶּי מְזַמְּנִין לְעֶצְמָן.

אֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן, עַד שֶׁיִּשְׁתּוּ לְתוֹכּוֹ מַיִם; דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

וְחֻכְמִים אֹמְרִים: מְבָרְכִין.

1 אם חלק מחבורה אחת רואים חלק מהחבורה האחרת, מצטרפים לזימון.

2 אם אין רואים אלו את אלו, כל חבורה מזמנת לעצמה.

כֹּתֵרֵת נוֹסֶפֶת: הֵאֵם אִפְשָׁר לְבָרֵךְ עַל יַיִן אִם לֹא מִזְגוּ אוֹתוֹ תְּחִילָה בְּמַיִם ?

1 רבי אליעזר: אין מברכים.

2 חכמים: מברכים (אולם בכוס של ברכת המזון אין מברכים עד שייתן לתוכו מים).

פרק ח:

מסכת ברכות

הנושאים העקריים בפרק: דיני קידוש, דיני נטילת ידיים לפני הסעודה ולאחריה, דיני הברכה, דיני ברכת המזון.

מושגים:

גזירת חכמים על ידיים להיות שניות לטומאה: כיון שידיים עסקניות הן, ונוגעות בלי כוונה במקומות מזהמים, גזרו חכמים על הידיים להיות שניות לטומאה. הורדת הטומאה הזו נעשית ע"י נטילת ידיים. כל שני לטומאה מטמא תרומה להיות שלישי לטומאה. לכן אם נגע אדם בתרומה ללא נטילת ידיו, התרומה נטמאת (שלישי לטומאה) ומחויבת בשריפה. כדי להרגיל את כל אוכלי התרומה ליטול ידיים, התקינו חכמים נטילת ידיים גם למאכל חולין כאשר אוכלים פת, ולא רק לכהנים אלא לכולם.

גזירת חכמים על משקים להיות ראשון לטומאה: גזרו חכמים שאם משקים נטמאים, אפילו ע"י שני לטומאה, הם הופכים להיות ראשון לטומאה. משום כך אם אדם מקפיד לאכול במהרה, עליו ליטול ידיים כאשר הוא אוכל דבר שמיכולו במשקה, כגון תפוח בדבש או פרוח שעשטפוס במים. הטעם הוא שאם לא נטל ידיים, ידיו מטמאות את המשקה להיות ראשון לטומאה והמשקה מטמא את האוכל להיות שני לטומאה.

מים אחרונים: תקנו חכמים ליטול ידיו לפני ברכת המזון, ונטילה זו נקראת "מים אחרונים". טעם התקנה: שהיו רגילים לטבול את האוכל במלח סדומית בזמן הארוחה, והאצבעות שטובלות במלח, עלולות לסמא את העיניים. לדעת התוספות, לא נוהג מנהג "מים אחרונים" בימינו, כיון ש"אין מלח סדומית מצוי בימינו", וכן "שאינן או רגילים לטבול אצבעותינו במלח". דעת הפוסקים, שרצוי גם היום ליטול מים אחרונים כדי לנקות את הלכלוך של הסעודה ולברך בידים נקיות.

משנה א: ברכות בקידוש של ליל שבת ולי חג

אלו דברים שביין בית שמאי ובית הלל בסעודה:

בית שמאי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין.

ובית הלל אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

1 דברים בהלכות סעודה שנחלקו בהם בית שמאי ובית הלל:

1.1 בית שמאי (ואין הלכה כמותם): תחילה ברכת קידוש היום ואח"כ ברכת היין (היום גורם ליין שיבוא).

1.2 בית הלל: תחילה ברכת היין ואח"כ ברכת קידוש היום (היין גורם לברכת הקידוש שתאמר).

משנה ב: יין הבא לפני המזון (או בקידוש של שבת), האם נוטלים ידיים קודם למזיגה או להיפך ?

בית שמאי אומרים: נוטלין לידיים, ואחר כך מוזגין את הכוס.

ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידיים.

1 בית שמאי: תחילה נוטלים ידיים ואח"כ מוזגים את היין.

2 בית הלל: מוזגים את היין תחילה ואח"כ נוטלים ידיים.

3 (הסבר: כלי שנטמא מאחוריו מחמת משקין עדיין תוכו, ושפתו טהורים, אך בית שמאי אוסרים להשתמש בו. אם ימזוג יין תחילה, הידיים יטמאו את היין שיישפך על אחורי הכוס ואלו יטמאו את

מסכת ברכות

אחורי הכוס. ולבית הלל מותר להשתמש בכוס שרק אחוריה טמאים, ואם ייטול ידיים תחילה, שאריות המים מהנטילה עשויים להיטמא מחמת אחורי הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידיים.)

משנה ג: היכן מניח את המגבת שניגב בה ידיו לאחר נטילת ידיים ?

בית שמאי אומרים: מקנה ידיו במפה, ומניחה על השלחן.

ובית הלל אומרים: על הכסת.

- 1 בית שמאי: מניחה על השלחן ולא על הכסת שהוא יושב עליה (שמה הכסת טמאה ותטמא את שאריות המים שבמגבת, וניגוב הידיים בשעת הארוחה יטמא אותם).
- 2 בית הלל: מניחה על הכסת ולא על השלחן שהוא אוכל ממנו. (אם יניחה על השלחן שנחשב לשני לטומאה, הוא עשוי להיטמא משאריות המים שבמגבת ולטמא את האוכלין).

משנה ד: האם מטמאים את פרורי האוכל ואח"כ נוטלים מים אחרונים או להיפך ?

בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית, ואחר כך נוטלין לידים.

ובית הלל אומרים: נוטלין לידים, ואחר כך מכבדין את הבית.

- 1 בית שמאי: מטמאים, ואח"כ נוטלים מים (מחשש שטיפות המים יקלקלו את שאריות האוכל).
- 2 בית הלל: נוטלים מים אחרונים ואח"כ מטמאים (אינם חוששים להפסד אוכלים).

משנה ה: סדר הברכות לאחר סעודה שלישית של שנמשכה למוצאי שבת, אם יש רק כוס אחת

בית שמאי אומרים: נר, ומזון, ובשמים, והבדלה.

ובית הלל אומרים: נר, ובשמים, ומזון, והבדלה.

בית שמאי אומרים: "שברא מאור האש".

ובית הלל אומרים: "בורא מאורי האש".

- 1 בית שמאי: מברך לפי הסדר הבא: נר, ברכת המזון (וברכת היין), בשמים והבדלה.
- 2 בית הלל: מברך לפי הסדר הבא: נר, בשמים, ברכת המזון (וברכת היין), והבדלה.

כותרת נוספת: נוסח הברכה כשמברך על הנר

1 בית שמאי: "ברוך ... שברא מאורי האש".

2 בית הלל: "ברוך ... בורא מאורי האש".

משנה ו: דינים בברכת הנר ובברכת הבשמים

אין מברכין לא על הנר, ולא על הבשמים נשל גוים.

ולא על הנר, ולא על הבשמים נשל מתים.

ולא על הנר, ולא על הבשמים נשלפני עבודה זרה.

אין מברכין על הנר עד נשיאותו לאורו.

- 1 אין מברכים על נר ועל בשמים של גויים (הנר לא שבת, והבשמים הם של ע"ז).
- 2 אין מברכים על נר שהודלק לכבוד המת (מטרת ההדלקה שלו אינה להאיר).
- 3 אין מברכים על בשמים של מתים (שמטרתו אינה להאיר).

מסכת ברכות

4 אין מברכים על נר או בשמים של ע"ז (אסורים בהנאה).

5 אין מברכים על הנר אלא אם כן נהנים ממנו.

משנה ז: שכח לברך לאחר המזון ונזכר לאחר זמן, מה הדין?

מי ששכח וישכח ולא ברך,

בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך.

ובית הלל אומרים: יברך במקום שזנכר.

עד אימתי הוא מברך? עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.

1 בית שמאי: כשזנכר, יחזור למקומו ויברך.

2 בית הלל: כשזנכר, יברך במקום שזנכר.

3 כל עוד לא נתעכל המזון במעיו, יברך. אחרת, לא יברך.

משנה ח: האם ברכת המזון טעונה כוס יין?

בא להם יין לאחר המזון, ואין שם אלא אותו הכוס,

בית שמאי אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על המזון.

ובית הלל אומרים: מברך על המזון, ואחר כך מברך על היין.

עונין אמן אחר ישראל המברך.

ואין עונין אמן אחר הכותי המברך, עד שישמע כל הברכה.

1 אם לאחר האכילה ולפני ברכת המזון הובאה כוס יין אחת:

1.1 בית שמאי:

1.1.1 ברכת המזון אינה טעונה כוס יין.

1.1.2 יכול לברך על היין ואח"כ לברך ברכת המזון.

1.2 בית הלל:

1.2.1 ברכת המזון טעונה כוס יין.

1.2.2 מברך תחילה על המזון ואח"כ מברך על היין ושותרו.

כותרת נוספת: ענית אמן אם שומעים רק את סוף הברכה

1 אם שומעים ברכה מישראל, עונים אמן אף אם שומעים רק את סופה.

2 אם שומעים ברכה מכותי, עונים אמן רק אם שמעו את כל הברכה.

פרק ט

הנושאים העקריים בפרק: ברכות הראייה, ברכות על בשורות טובות או על שמועות רעות.

משנה א: ברכות הראייה

הראיה מקום שנענשו בו נסים לישראל, אומר: "ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה".

מקום שנעקרה מפנו עבודה זרה, אומר: "ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו".

מסכת ברכות

- 1 הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר: "ברוך... שעשה ניסים לאבותינו במקום בזה".
- 2 הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר: "ברוך... שעקר עבודה זרה מארצנו".

משנה ב: המשך ברכות הראייה

- על הזיקין,
- ועל האננות,
- ועל הברקים, ועל הרעמים, ועל הרוחות,
- אומר: "ברוך שפחז ונבחרתו מלא עולם".
- על ההרים, ועל הגבעות,
- ועל הימים, ועל הנהרות,
- ועל המדברות,
- אומר: "ברוך עושה מעשה בראשית".
- רבי יהודה אומר:
- הרואה את הים הגדול אומר: "ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואה אותו לפרקים.

- על הגשמים, ועל הבשורות הטובות, אומר: "ברוך הטוב והמטיב".
- ועל שמועות רעות אומר: "ברוך דין האמת".

1 ברכת "ברוך...שכוחו וגבורתו מלא עולם" מברכים במקרים הבאים:

1.1 על ראיית כוכב שביט ("על הזיקים").

1.2 על ראיית או חישת רעידת אדמה ("על הזוועות").

1.3 על ברקים, רעמים ורוחות סערה.

2 ברכת "ברוך...עושה מעשה בראשית" מברכים במקרים הבאים:

2.1 על ראיית הרים או גבעות.

2.2 על ראיית ימים או נהרות.

2.3 על ראיית מדברות.

3 רבי יהודה:

הרואה את הים הגדול (פעם בשלושים יום), מברך "ברוך... שעשה את הים הגדול".

כותרת נוספת: ברכות על בשורות טובות ושמועות רעות

1 ברכת "ברוך... הטוב והמטיב" מברך במקרים הבאים:

1.1 על גשמים (כשיש לו שדה בשותפות עם אחרים).

1.2 על בשורות טובות (שטובות לו וגם לאחרים).

2 ברכת "ברוך דיין אמת" מברכים על שמועות רעות.

משנה ג: ברכת הטוב והמטיב וברכת שהחיינו

- בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים, אומר: "ברוך שהחיינו".
- מברך על הרעה מעין המובה,

מסכת ברכות

ועל הטובה מעין הרעה.

הצועק לשעבר, הרי זו תפלת שוא.

פיצד?

היתה אשתו מעוברת, ואמר: "יהי רצון שתלד אשתי וזכר" הרי זו תפלת שוא.

היה בא בדרך, ושמע קול צוּחָה בעיר, ואמר: "יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי", הרי זו תפלת שוא.

1 ברכת שהחיינו מברכים במקרים הבאים:

1.1 בנה או קנה בית חדש (שהטובה היא לעצמו).

1.2 קנה לעצמו כלים חדשים.

2 מברכים על רעה ("ברוך דין אמת"), גם אם תצמח מזה אח"כ טובה.

3 מברכים על טובה ("הטוב והמטיב") גם אם תצמח מזה אח"כ רעה.

כותרת נוספת: מקרים של תפילה שוא:

1 המתפלל על דבר שעבר זמנו.

2 לדוגמא:

2.1 היתה אשתו מעוברת ואמר: "יהי רצון שתלד אשתי וזכר".

2.2 שמע קול צעקה על צרה שקרתה ואמר: "יהי רצון שלא יהיו אלה בני ביתי".

משנה ד: תפילה והודאה בכניסה וביציאה מהכרך

הנכנס לכרך מתפלל שמים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו.

בן עזאי אומר: ארבע, שמים בכניסתו ושמים ביציאתו.

ונומן הודאה לשעבר, וצועק לעתיד לבא.

1 תנא קמא:

1.1 מתפלל שתי תפילות: אחת בכניסה ואחת ביציאה.

1.1.1 תפילה בכניסה לכרך ("יהי רצון... שתכניסני לכרך בשלום").

1.1.2 תפילה ביציאה מהכרך ("מודה אני לפניך... שהוצאתני מכרך זה בשלום").

2 בן עזאי:

2.1 מתפלל ארבע תפילות: שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו.

2.1.1 אחת לפני הכניסה: ("יהי רצון... שתכניסני לכרך בשלום").

2.1.2 שניה לאחר שנכנס: ("מודה אני... שהכניסתי בשלום").

2.1.3 אחת לפני צאתו: ("יהי רצון... שתוציאני מכרך זה בשלום").

2.1.4 שניה לאחר צאתו: ("מודה אני... שהוצאתני מכרך זה בשלום").

3 צריך אדם לתת הודעה על מה שעבר עליו וגם להתפלל על מה שעתידי לבא.

משנה ה: חייב אדם לברך על הרעה ("ברוך דיין אמת"), כשם שהוא מברך על הטובה ("הטוב

והמטיב").

חייב אדם לברך על הרעה, כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר (דברים ו, ה):

מסכת ברכות

"וְאֶהְיֶה אִתְּךָ אֱלֹהִים, בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ".

"בְּכָל-לִבְּךָ", בְּשֵׁנֵי יְצִירָה, בְּיֶצֶר טוֹב וּבְיֶצֶר רָע.

"וּבְכָל-נַפְשְׁךָ", אֶפְלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ.

"וּבְכָל-מְאֹדְךָ", בְּכָל מְמוֹנְךָ.

דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל-מְאֹדְךָ", בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לָךְ, הֵינִי מוֹדֵה לּוֹ בְּמֵאֵד מְאֹד.

לֹא יִקַּל אָדָם אֶת רֵאשׁוֹ אֶת רֵאשׁוֹ כְּנֹגַד שְׁעַר הַמּוֹרָחַ, שֶׁהוּא מְכֹן כְּנֹגַד בֵּית קִדְשֵׁי הַקְּדוּשִׁים.

לֹא יִבְנֶה לְהֵר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ, וּבְמִנְעֵלוֹ, וּבְפִנְדָּתוֹ, וּבְאֵבֶק שֶׁעַל רַגְלָיו,

וְלֹא יַעֲשֶׂנוּ קִפְנוּדֵיָא,

וְרִיקָה מִקַּל וְחֶסֶר.

כָּל חוֹחֲמֵי בְרִכּוֹת שֶׁהֵיוּ בְּמַקְדָּשׁ, הֵיוּ אוֹמְרִים "מִן הָעוֹלָם".

מִשְׁקַלְקְלוּ הַמִּינִין, וְאָמְרוּ: אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד, הַתְּקִינוּ שֶׁיְהִי אוֹמְרִים: "מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם".

וְהַתְּקִינוּ, שֶׁיְהִי אָדָם שׂוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (רוֹת ב, ד):

"וְהָיָה-בֵּעַז בָּא מִבֵּית לְחֵם, וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרְכֶךָ ה'".

וְאָמַר (שׁוֹפְטִים ו, יב): "ה' עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחֵיל".

וְאָמַר (מַשְׁלֵי כג, כב): "אֵל-תִּבְחָה כִּי-זָקְנָה אִמֶּךָ".

וְאָמַר (תְּהִלִּים קי"ט, כז): "עַתָּה לַעֲשׂוֹת לֵה" הַפְּרוֹ תוֹרְתְךָ". רַבִּי נֶחֱם אוֹמֵר: הַפְּרוֹ תוֹרְתְךָ, עַתָּה לַעֲשׂוֹת לֵה'.

כּוֹתֵרֵת נוֹסֶפֶת: תְּקִנוּת הַקְּשׁוּרִים לִירֵאָה מִהַמְּקַדָּשׁ

1 אין לנהוג קלות ראש כנגד שער המזרח במקדש.

2 לא יכנס אדם להר הבית, במקלו, בנעליו, בחגורתו שבמותניו ובה כיס לכסף, וברגליים מאובקות.

3 אין עושים את הר הבית קפנדריה (לעבור דרכו כדי לקצר את הדרך).

4 אין לירוק בהר הבית.

כּוֹתֵרֵת נוֹסֶפֶת: תְּקִנוּת לִגְבֵי בְרִכּוֹת בְּמַקְדָּשׁ

1 בתחילה, חתמו כל ברכה בצרוף המילים: "מן העולם" (כגון: ברוך אתה ה'... מלך העולם מן העולם מגן אברהם").

2 כשהכותים אמרו שיש רק העולם הזה ואין עולם הבא, התקינו לסיים כל ברכה במילים: "מן העולם ועד העולם".

כּוֹתֵרֵת נוֹסֶפֶת: תְּקִנָה שֶׁיְהִי אָדָם שׂוֹאֵל בְּשֵׁלוֹם חֲבִירוֹ "בְּשֵׁם ה'"

1 כגון:

1.1 בועז: "ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה'".

1.2 מלאך ה' שאמר לגדעון: "ה' עמך גבור החיל".

2 אין לבוז למנהגי קדמונינו (בועז), אלא יש ללמוד מהם.

3 פעמים שמפירים דברי תורה (שמזכירים שם ה') כדי שיהא שם שמים שגור בפי הבריות.